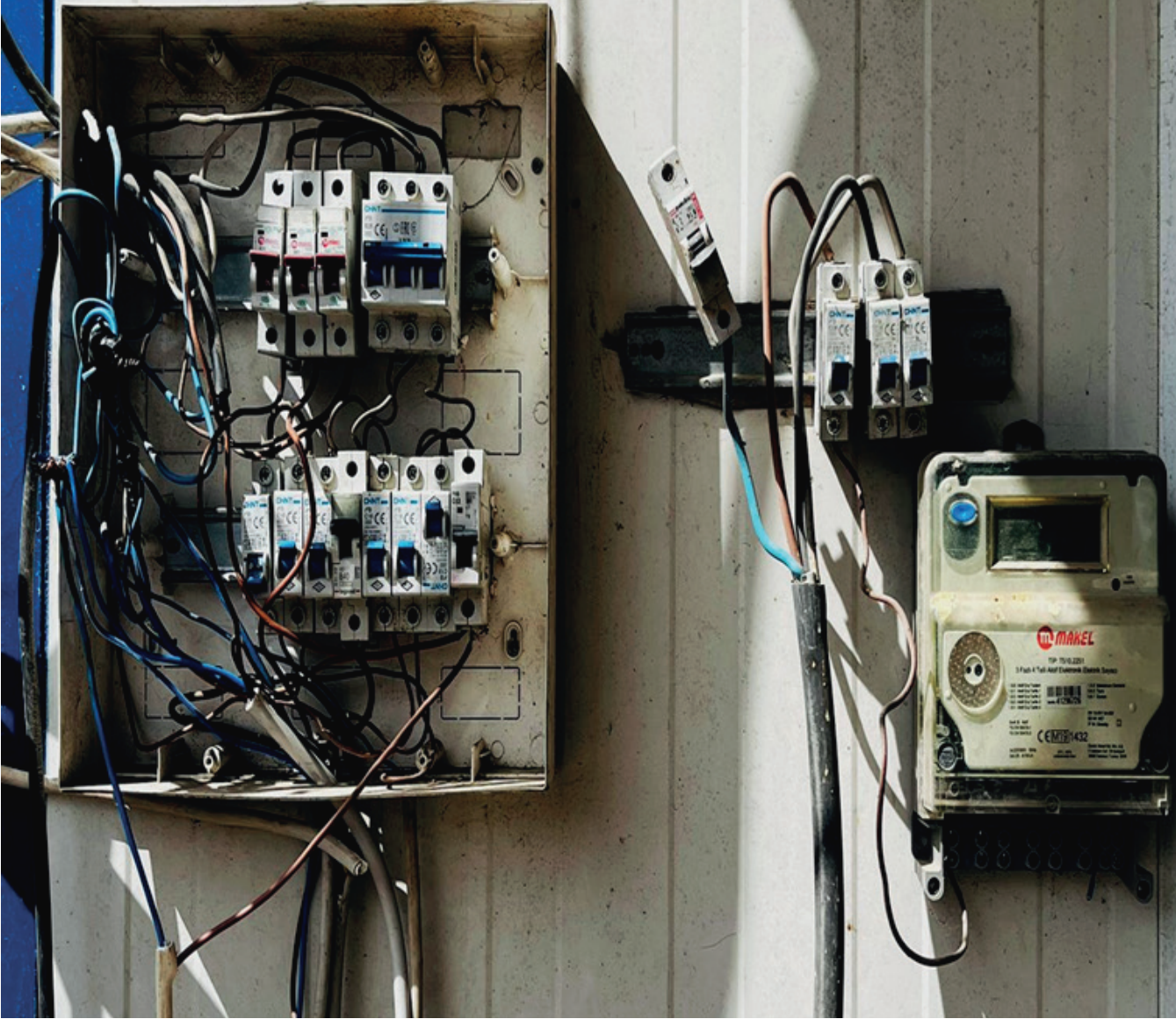

Karanlık ve Aydlnlık Arasında

Adana'daki adır Yerleşim Alanlarında Elektriğe Erişim

KARANLIK VE AYDINLIK ARASINDA ADANA'DAKİ ÇADIR YERLEŞİM ALANLARINDA ELEKTRİĞE ERİŞİM

Yazarlar

Umut Kuruüzüm
İrem Şimşek
Eyyüp Göreke
Sema Nur Kıraç

Katkıda Bulunanlar

Ertan Karabıyık
Özgür Çetinkaya
Ayşe Kudat

Nisan 2024, Ankara

© Bu yayın bir kamu malıdır. Bir kısmından veya tamamından alıntı yapılabilmesi ve çoğaltılabilmesi için Kalkınma Atölyesi'nden izin alınmasına gerek yoktur.

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi
Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara
+90 [553] 211 38 97

Teşekkür

Bu ön çalışma, beş günlük saha çalışması da dahil olmak üzere yazarların gönüllü çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Umudumuz, burada kısaca özetlenen sorunları ele almak için daha kapsamlı araştırmaların yapılması ve uygulanabilir çözümlerin teşvik edilmesidir.

İthaf

Özet niteliğindeki bu rapor, Eylül 2022'de elektrik çarpması sonucu hayatını kaybeden, 10 yaşındaki Suriyeli göçmen Emira'nın hatırasına adanmıştır. Genç yaşta Suriye'deki iç savaştan kaçan Emira, hayatının son üç yılını Tabaklar geçici çadır yerleşim alanında geçirdi. Geçici çadır yerleşim alanlarındaki birçok diğer çocuk gibi, Emira'nın kardeşleri de hâlâ çıplak ayakla elektrik tellerinin üzerinde oyun oynamaya devam ediyor.

Genel Bakış

Türkiye'nin Kuzeydoğu Akdeniz kıyısında yer alan Çukurova Bölgesi, işlerin kapsamı ve ölçeği değişse de yıl boyunca tarım faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı bir bölgedir. Bu durum, yılın neredeyse tamamında çadırlarda yaşayan birçok mevsimlik tarım işçisinin bölgeye çekilmesine neden olmaktadır. Bu çalışma, Adana'nın Karagöçer ve Tabaklar bölgelerinde (Harita 1'e bakınız) çoğunluğunu Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu 'mevsimlik tarım işçileri'¹ ve ailelerinin yaşadığı çadır yerleşimlerinde elektrik erişimi ve kullanımını incelemektedir.

Harita 1: Çalışmadaki Çadır Yerleşim Alanlarının Haritası

¹ Gelir elde etmek amacıyla kalıcı ikamet yerlerinden -il, ilçe, köy ya da mahalle- ayrılıp tarımsal üretime başka bir bölgede katkı veren, bu işte en az bir gün çalışmış olan ve kalıcı olmayan işlerde çalışan işçilere mevsimlik tarım işçisi denilmektedir.

Aralık 2023 itibariyle Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen bilgilere göre, sayısı 65'e ulaşan bu çadır yerleşim alanlarında aileleriyle birlikte seyahat eden mevsimlik tarım işçileri; geçimlerini sağlamak amacıyla bir yerden başka bir yere giderken kişisel eşyalarını ve mutfak gereçlerini yanlarında taşımakta, bu alanlarda yaşamak için çadırlar kurmakta, tuvalet ve banyolar yerleştirip su ve elektriğe erişim sağlamaktadırlar.

Şekil 1: Tabaklar'da Mevsimlik Tarım İşçilerinin Konakladığı bir Çadır

Kaynak: Umut Kuruüzüm

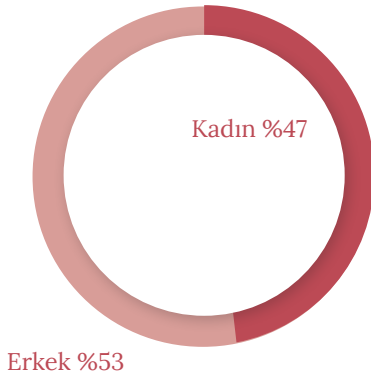
Daha önce birçok raporda belirtildiği gibi (Kalkınma Atölyesi 2023, 56; UNICEF 2023, 8; Hayata Destek 2014, 39), sulama kanallarının ve otoyolların yakınlarında yaşayan bu işçiler, sosyal güvencelerden yoksun olmanın yanı sıra güvenli elektrik, içme suyu ve temel hijyen koşullarından da mahrum kalarak insani yaşam koşullarının altında yaşamaktadırlar. Bu işçilerin yaşam koşulları kronik bir yoksulluk içinde ve doğal afetlere açık biçimde devam etmektedir. Ancak, çadır yerleşim alanı sakinleri ve özellikle de aralarındaki çocuklar için kalıcı ve hayati riskler yaratan elektriğin ulaşılabilirliği ve elektrik kullanımı özelinde yayınlanmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, çalışmamızın amacı Adana'daki geçici çadır yerleşim alanlarında gayri resmi elektrik yapılanmalarının altını çizerek bu bilgi açığını kapatmak, kanıtlara dayalı bir diyalog yaratmak ve işbirlikçi eylemlerle uygulanabilir çözümler teşvik etmektir.

Metodoloji

10 Aralık ve 15 Aralık 2023 tarihleri arasında, Adana'nın Tabaklar ve Karagöçer ilçelerinde beş günlük saha çalışması yürütülmüş, bu çalışmalar sırasında 40 hanede yaşayan 130 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Yaş dağılımlarına göre örnekleminizin %25'i 15 yaşından genç; %45'i 15 ile 30 yaşları arasında; %20'si 30 ile 45 yaşları arasında, %10'u ise 45 yaşından büyüktür. Örnekleminizin yaş ortalaması 26 olup, bu sayı 2024 Türkiye ortalamasından 7 yaş daha gençtir (Türkiye İstatistik Kurumu).

Aşağıdaki iki grafikte, 130 kişiden oluşan örnekleminizin vatandaşlık ve cinsiyet dağılımları gösterilmiştir, bu dağılımlara göre örnekleminiz %53 erkek, %90 Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır.

Şekil 2: Cinsiyet Dağılımı

Şekil 3: Vatandaşlık Dağılımı

Bulgular

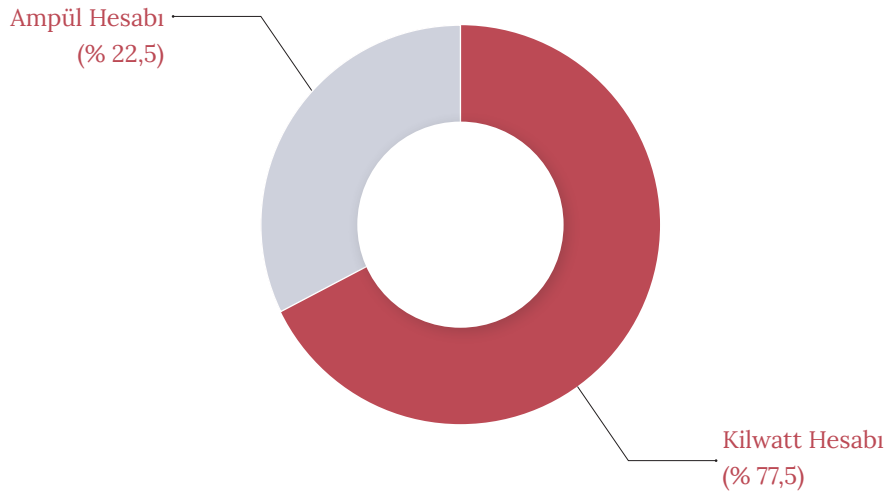
Çalışmamızda yer alan hanelerin tamamı, çadırlarında elektrik bulunduğunu belirtti. Örnekleminizin %90'u 'elçi' (ağa ile işçiler arasında köprü görevi gören kişi) olarak bilinen elektrik araçları üzerinden elektriğe eriştiğini ifade ederken, %10'u elektriğe 'ağa' (tarla sahibi) üzerinden eriştiğini belirtti. Çadır yerleşimlerinde elektriğe erişim genellikle denetimsiz yollarla gerçekleşirken; elektriğe erişim ya doğrudan resmi elektrik şebekesine kaçak bağlantılar yapılarak ya da resmi olarak abone olunan elektriğin 'ikinci el' satışıyla sağlanmaktadır.

Bu bağlamda, 'elektrik aracısı', resmi olarak elektrik satın alan ve ardından elektriği mevsimlik tarım işçilerine yasadışı olarak dağıtan ve satan kişidir. Bu işlem genellikle ya tek bir sayaçla (ampul hesabı) ya da birden fazla sayaçla (bireysel kW hesaplama yöntemi) gerçekleştirilir. Bireysel sayaçların mevcut olmadığı çadırlarda, elektrik faturaları

elektrik araçları tarafından kullanılan tek bir sayaç üzerinden ampul hesabına göre ölçülür. Örneğin 2 lambası, 1 vantilatörü, 1 çamaşır makinesi, 1 televizyon ve 1 buzdolabı olan hanede 6 ampul hesaplanır; 2 lamba, 1 vantilatör, 1 buzdolabı ve 1 çamaşır makinesi olan diğer hanede ise 5 ampul hesaplanır. Bu çadırlara gelen elektrik faturaları ampul sayısına oranla çadırlar arasında bölüştürülür, ödemeler ya direkt olarak alınır; ya da bir sonraki faturaya kadar borç olarak eklenir. Örneğin, toplam elektrik faturası 700 Türk Lirası (≈ 24 USD) ise ve aynı sayacı kullanan iki çadır varsa ve bu çadırların birinde 3 ampul, diğerinde 4 ampul bulunuyorsa; 3 ampul bulunan çadırın faturası 300 TL (≈ 10 USD), 4 ampul bulunan çadırın faturası 400 TL (≈ 14 USD)'dir.²

Çadırlarda kalma süresi ve aynı sayaca bağlı hane sayısı arttıkça, hanelerde ampul hesabından bireysel sayaçlara geçiş gözlenmiştir. Bu geçiş, bireysel sayaçların, elektrik araçlarının kaldıkları yerlerin yanı sıra uzun-dönem ikamet eden çadırların da yanına kurulmasıyla ve mevsimlik tarım işçisi ailelerin kendi kilovat harcamalarını hesaplayıp, belirlenen aracı ücretini de ekleyerek ödemeyi elektrik aracısına yapmasıyla gerçekleşir. 40 hanelik örneklemimizde 31 hane kilovat hesabı ile fatura ödediğini belirtirken, 9 hane ampul hesabı ile fatura ödediğini belirtmiştir.

Şekil 4: Elektrik Kullanımı Ölçme Yöntemleri

Araştırma ayrıca, benzer tüketim miktarları olan hanelerin elektrik faturaları arasında keyfi bir faturalandırma yöntemi olduğu da ortaya koymuştur. Öyle ki Karagöçer'de altı ampul kullanan bir hanenin elektrik faturası 800 TL ile 1200 TL ($\approx 27-41$ USD) arasında değişkenlik gösterirken, beş ampul kullanan komşu bir çadırın elektrik faturası 1000 TL ile 1400 TL ($\approx 34-48$ USD) arasında değişmektedir. Elektrik faturaları arasındaki bu farkların bir kısmı, bireysel sayaçların ve elektrik panellerinin kurulmasının maliyetinin

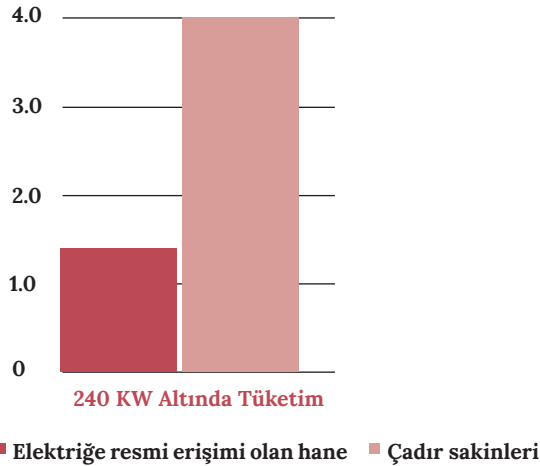
² 1 Kasım 2023 tarihinde 1 Amerikan doları (USD) yaklaşık 29 Türk lirası (TL) değerindeydi.

elektrik araçları tarafından mevsimlik tarım işçilerinden geri alınması ile açıklanabilir. Ayrıca, çadır yerleşimi sakinlerinin üzerinde elektriğe erişim ve kullanım konusunda gün geçtikçe artan enflasyon baskısı da bulunmaktadır. Enflasyon baskısına dair daha geniş bir bakış açısı sunarak karşılaştırma yapacak olursak, 2022 Aralık'ta yaptığımız bir saha araştırmasında, elektriği direkt olarak ağadan satın alan bir hanenin; 4 ampul kullandığı (iki lamba, bir buzdolabı ve bir vantilatör) çadırı için ortalama 300 TL ile 400 TL ($\approx 17-23$ USD) arasında fatura ödediği gözlemlenmiştir.³

Aralık 2023'te gerçekleştirdiğimiz saha araştırmamız ise, Karagöçer ve Tabaklar bölgesinde bireysel sayaç kullanan kişilerin (örneklemimizin %70'i) aylık ortalama elektrik faturalarının 750 TL (≈ 26 USD) olduğunu göstermekte, bu değişim ise bir yıl içinde yaklaşık iki katına çıkan bir fatura miktarına işaret etmektedir. Bu fatura miktarını ödeyen hanelerin ortalama elektrik kullanımları aylık 240 KW'ın altındadır; haneler 1 KW elektrik için ortalama 4 TL ödemektedirler.

Resmi verilerle karşılaştırdığımızda; Türkiye'de 240 KW'ın altında elektrik kullanımı için 1 KW elektrik fiyatı 1.4 TL, 240 KW'ın üstünde elektrik kullanımı için ise 1 KW elektrik fiyatı 2.7 TL'dir (Resmi Gazete, 2023). Bu karşılaştırmaya göre çadır sakinleri standart elektrik fiyatlarının neredeyse 3 katını öderken, yetersiz altyapı sorunları sebebiyle her gün ölümcül risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Şekil 5: Elektrik Faturası Fiyat Karşılaştırması

Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı hakkındaki 5403 sayılı Kanun kapsamındaki yasal kısıtlamalar (Madde 13, 2005), belirlenen tarım arazileri üzerinde kalıcı binalar inşa edilmesini yasaklayarak durumu daha da güçleştirmektedir. Bu durum, Tabaklar ve Karagöçer gibi yerleşimler için resmi elektrik aboneliklerinin alınmasında engel teşkil etmektedir, zira yapı ruhsatı olmayan tarım arazilerine adres numarası verilememektedir. Sonuç olarak,

³ Kasım 2022 tarihinde 1 Amerikan doları (USD) yaklaşık 18 Türk lirası (TL) değerindeydi.

kalıcı yapıların yasal olarak yasaklandığı tarım arazileri adres numarası alamamakta ve bu tür alanlar için elektrik aboneliği alma imkanı ortadan kalkmaktadır. Bu yasal çerçeve altında, başlangıçta geçici olması amaçlanan bu çadır yerleşimleri, statüleri belirsiz ve resmi, güvenli ve güvenilir elektriğe erişimleri hala tanımsız olan kalıcı yerleşimler haline gelmiştir.

5403 sayılı Toprak ve Arazi Kullanımı Yasası'na (2005, Madde 13) göre bu arazilerin aşağıda verilen amaç dışı kullanım taleplerine, toprak koruma projelerine uyulması kaydı ile bakanlık tarafından izin verilebilir.

- Savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlar
- Doğal afet sonrası ortaya çıkan geçici yerleşim yeri ihtiyacı
- Petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetler
- İlgili bakanlık tarafından kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri
- Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar
- Kamu yararı gözetilerek yol altyapı ve üstyapı faaliyetlerinde bulunacak yatırımlar
- Elektrik Piyasası Kanunu uyarınca yenilenebilir enerji kaynak alanlarının kullanımı ile ilgili yatırımlar
- Jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları

Çadır yerleşim alanlarının 'geçici statüsü', burada yaşayan sakinlerin elektriğe erişim ve kullanım koşulları ile birleştiğinde, yüksek güvenlik riskleri oluşturmakta ve 'elektriğin güvencesiz sosyal yaşamının' altını çizmektedir. Kabloların büyük bir bölümünün yer üstünde görülebilir biçimde olması, kabloları hava koşullarına ve insan etkilerine açık duruma getirip, kablolarda oluşabilecek elektrik kaçağı riskini artırmaktadır. Altyapının yetersiz olduğu bölgelerde, su birikmesine yatkın zemin altından veya üstünden geçen kablolar, çadırların etrafında bir ızgara şeklinde dolanarak elektrik çarpması riskini yine önemli ölçüde artırmaktadır. Ankete katılan 130 kişi arasından 23'ü, son dört yıl içinde Tabaklar ve Karagöçer çadır yerleşim alanlarında elektrik çarpması vakaları olduğunu bildirmiştir. Maalesef, ankete katılan 40 haneden üçü, daha önce elektrik kazaları nedeniyle aile üyelerinden birini kaybettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte dört hane, elektrik kaynaklı yangınlardan etkilendiklerini ve bunun sonucunda yaşam alanlarını tamamiyle kaybettiklerini belirtmiştir.

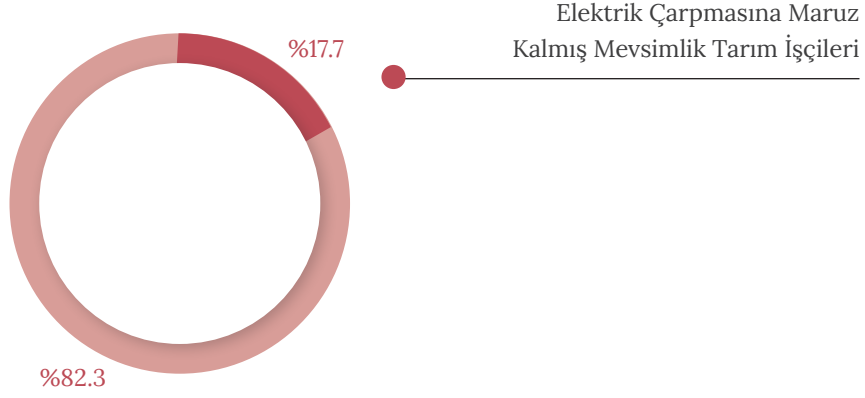
Şekil 6: Çadır Yerleşim Yeri, Adana

Kaynak: Umut Kuruüzüm

Araştırmamızda, katılımcıların yüzde 90'ının elektrik çarpması ve hasarına karşı kendini koruma ve ihtiyati tedbirler konusunda bilgi eksikliği olduğunu tespit ettik. Katılımcıların yüzde 95'i elektrik çarpması durumunda ne yapmaları gerektiğini bilmediklerini söylerken, bu konularda kendilerini bilgilendirecek bir eğitim almaya istekli olduklarını belirtmişlerdir. Çadır yerleşim alanları, mevsimlik tarım işçileri arasındaki yüksek doğurganlık oranları ile yakından ilişkilendirilen oldukça geniş bir çocuk nüfusunu barındırmakta, bu çocuklar çıplak ayaklarla tehlikeli bir şekilde yerleştirilmiş kablolarla dolu alanlarda dolaşmakta ve elektrik çarpması riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Çocuklar sadece pestisit yüklü tarım arazilerinde uzun saatler çalışmanın olumsuz etkileriyle değil, aynı zamanda önleyici tedbirler alamayan ya da elektrikle ilgili bir acil duruma nasıl müdahale edeceklerini bilmeyen yetişkinlerle birlikte elektrik çarpması riskiyle de karşı karşıya kalmaktadır.

Şekil 7: Elektrik Çarpmasına Maruz Kalmış Mevsimlik Tarım İşçileri

Elektrik çarpmalarına karşı güvenlik önlemleri ve acil durum müdahaleleri konusunda yaygın bilgi eksikliği, eğitim müdahalelerine duyulan kritik ihtiyacı vurgulamaktadır. Toplumun çoğunluğu arasında güvenlik eğitimine olan yoğun ilgi, riskleri önemli ölçüde azaltabilecek ve çadır alanı sakinlerinin trajik kayıplar ve maddi hasarlarla vurgulanan elektrik çarpmasıyla ilgili tehlikelere karşı direncini artırabilecek hedefli programlar için bir fırsat sunmaktadır.

Öneriler

Çadırlarda yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin elektriğe erişimi konusundaki zorluklara rağmen, uygulanabilir çözümler mevcuttur. Araştırmamız, devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve elektrik dağıtımı konusunda yetkili ve lisanslı tüzel kişiler arası işbirliği gerekliliğini ortaya koyan 4 acil eylem planı ve 8 görev sunmaktadır.

1

Diyalog ve işbirliğinin desteklenmesi

Görev 1.1

Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve elektrik dağıtımı konusunda yetkili ve lisanslı tüzel kişilerden paydaşlar içeren bir çalışma ekibi oluşturmak.

Görev 1.2

Sorunun çözümüyle ilgili sürecin nasıl işlediğini takip etmek amacıyla yılda iki kez gerçekleştirilecek toplantılar yapmak.

Çadır yerleşim bölgeleri sakinleri için eğitim

Görev 2.1

Çadır yerleşim bölgelerinin yakınlarındaki okullarda, çocuklara güvenli elektrik kullanımı konusunda eğitimler düzenlemek.

Görev 2.2

Çadır yerleşim yeri sakinlerine güvenli elektrik kullanımı konusunda eğitimler düzenlemek.

2

3

İkinci el elektrik kaynaklarından güvenli elektrik kaynaklarına geçiş

Görev 3.1

Pilot çadır yerleşim yerleri oluşturarak bu bölgelerdeki sakinlerin devlet izniyle resmi ve güvenli elektrik bağlantılarına erişimini sağlamak.

Görev 3.2

Pilot çadır yerleşim yerlerine elektriği sağlayan kurum tarafından fizibilite araştırılması yapılması ve geçiş sürecinde yaşanabilecek erişim sıkıntısının en aza indirilmesi.

Resmi kurumlar tarafından takibi sağlanacak şekilde çadır alanlarında güvenli ve adil elektrik dağıtımının sağlanması

Görev 4.1

Yeni elektrik kablolarının tedarik edilmesi, yeraltı tesisatı ve çadırların yakınında bulunan elektrik panolarının yerlerinin değiştirilmesi ve yenilenmesi.

Görev 4.2

Çadır sakinlerinin tasarruflarını artırmak amacıyla enerji verimli aydınlatma ve kullanım çözümlerinin tanıtılması.

4

